

Kiszelovics és Társa Településtervező Kft.

5000 Szolnok, Karczag L. út 11. I/11.
5000 Szolnok, Szántó krt. 52. I. lh. II/5.

Sz.: 4 / 2011.

TÖRTEL

KÖZSÉG

TELEPÜLÉSRENDEZÉSI TERVE

ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY

FELÜLVIZSGÁLAT ÉS KIEGÉSZÍTÉS

Szolnok, 2013. október hó
Szolnok, 2020. április hó

ALÁÍRÓLAP

Törtel község örökségvédelmi hatástanulmányához

Településtervezés:

.....
Kiszelovics Ildikó
TT-1-16-0238/2005
vezető településtervező
településmérnök, városépítési városgazd.
szakmérnök

Régészet:

Vágner Zsolt sk
régész szakértő
(2013. év)

TARTALOMJEGYZÉK

- 1. Bevezetés

- 2. Vizsgálat
 - a.) Történeti leírás
 - b.) Természet, táj, tájhasználat- településhálózat és településszerkezeti összefüggések
 - c.) Településkép és utcakép
 - d.) Településszerkezet és területhasználat
 - e.) Településkarakter: telek szerkezet és telekhasználat, beépítési mód és épülettípusok
 - f.) Védettségek: régészeti és műemléki, területi és egyedi
 - g.) Az örökségi értékek elemzése
 - h.) Területhasználat és területi állapot a kulturális örökség összefüggésrendszerében

- 3. Változtatási szándékok
 - a.) Településhálózati és tájhasználati változás
 - b.) Településszerkezeti, területhasználati és beépítettségi változás
 - c.) Infrastrukturális változás
 - d.) Népesség, életmód, társadalom, kultúra változása

- 4. Hatáselemzés
 - a.) Történeti településhálózati következmények
 - b.) Természeti, táji hatások

- c.) *Településkép feltárulásának változásai*
- d.) *Régészeti emlékek feltárhatóságának, megmaradásának, bemutathatóságának vagy pusztulásának lehetőségei*
- e.) *Történeti térbeli rendszerek alakulása*
- f.) *Műemléki együttesek, műemlékek jelentőségének alakulása*
- g.) *Műemlékek fenntarthatóságának, megújulásának gazdasági esélyei*
- h.) *Településkarakter változásainak hatásai*
- i.) *Környezeti terhelések és az épített örökség műszaki állapotának összefüggései*
- j.) *Folyamatok iránya, visszafordíthatósága*
- k.) *Kárenyhítés lehetősége, költsége, illetve ellentételezésének lehetőségei*

- *5. Összefoglalás*

- *6. Nyilatkozat*

1. BEVEZETÉS

Törtel község örökségvédelmi hatástanulmánya a településrendezési terv munkarésze, a Kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. Törvény 66. § (2) bekezdése alapján. Az örökségvédelmi hatástanulmány a 4 / 2003. (II.20.) NKÖM rendelet alapján készül.

Törtel községre vonatkozóan valamennyi, múzeumi adattárakban, szakirodalomban, levéltárakban fellelhető kiadvány és dokumentum, valamint helytörténeti kiadvány felhasználásra került, továbbá figyelembe lett véve a Polgármesteri Hivatal, a Törteli Múzeumbarátok Köre és a helyi lakosok tájékoztatása, adatközlése.

Az örökségvédelmi hatástanulmány fejlesztési elképzeléseit, céljait, a fejlesztés fő irányait a településfejlesztési koncepció tartalmazza.

Jelen kiegészítés Törtel község hatályos településrendezési terv részeként készített hatástanulmányt új településrendezési terv készítéssel (felülvizsgálattal) kapcsolatosan csak kiegészíti.

2. VIZSGÁLAT

A település épített és természeti értékeivel külön helyi értékvédelmi vizsgálat foglalkozik, amely alapján az önkormányzat megalkotja helyi örökségvédelmi rendeletét.

2017. évben Törtel község törvényi kötelezettségének eleget téve településképi arculati kézikönyvet készítettett Farkas Zsolt főépítésszel, valamint megalkotta a településképi rendeletet. A településképi rendelet jóváhagyásakor fenti helyi örökségvédelmi rendelet hatályát veszítette.

a.) Történeti leírás

A helység területén különböző régészeti kultúrák nyomai lelhetők fel, megtalálhatók a neolitikum, középső-bronzkor vatyai kultúrájának emlékei, cserépedények, urnák maradványai. A legértékesebb lelet a népvándorlás korából származik. A Czakó-halomból került elő 1870-ben, a nevezetes, hun, áldozati bronzüst. A honfoglalás korában lakottá vált e vidék is, amely Árpád fejedelem szállásterületéhez tartozott, s így válhatott királyi birtokká. A Kákás-dűlőben sírokat tártak fel 1895-ben, s rábukkantak egy szarvast ábrázoló, ezüst, női lószerszám-síjvégre, kék üvegbetétes ezüst gyűrűre, s különböző ékszerekre. A nyilasi részen lovas sírok kerültek elő, 1927-ben. Besnyő neve szintén a honfoglalás korára utal. A Besnyőben Árpád-kori templom romjaira bukkantak a régészek. A falu elpusztult, feltételezhetően a XIII-XIV. században. Tudjuk, hogy "bessenyeweghaz" már 1434-ben pusztán állott, prédiunként említi egy oklevél. A XVI. századi török adóösszeírások is pusztának jelölik Besnyőt, a területet a törteliek használták. A XVII. században Nyársapát részeként, a Forgách család tulajdonát képezte. E földesúri família, a Rákócziakkal együtt birtokolta Nagykőrös jelentős részét is, így a XVII. század végétől a kőrösiek vehették zálogbirtokba a pusztát. A mezővárosi tanács, itt a XVIII. század végétől rendszeresen osztott mezei kerteket lakosainak. Besnyő és Nyilas az 1818-ban kötött adásvételi szerződéssel Nagykőrös tulajdonába került, s ott is maradt egészen 1950-ig. Törtelt oklevél először 1290-ben említi. Mint királyi birtokra telepedhettek a kunok, az 1241-es tatárjárást követő időszakban. Kun vezér volt Törtel is, a helység névadója. A név török (türk) eredetű, amely Gombócz Zoltán szófejtése szerint "Négy Vidék Urát" jelenti. Törtel kun vezér részt vett IV. (Kun) László meggyilkolásában, amiért Mizse nádor elfogatta, s rokonaival együtt megölette.

A helység déli határának területe Árbóz, amely szó szintén kun eredetű. Törtel az Árpád-kor után lakott hely. Tudjuk, hogy Mikebuda birtokba iktatásakor, Szécsényi Frank országbíró a királyi emberek közt nevezte meg Törtélyi Domokost is, 1402. november 16-án. A XV. században pestis pusztította népességét. Mátyás király 1475. június 23-án, Budán keltezett oklevelében engedélyezi Cherchy Bálint kun kapitánynak, hogy a pestis miatt kihalt, Halas székhez tartozó "Therthelszállására", lakosokat telepítsen. A falu a XVI. század elején Zápolya János birtoka volt, aki 1523-ban Werbőczy Istvánnak adományozta. A váci káptalan előtt "Kowach József Therthelről" is megjelent a beiktatáson. A váradi káptalan előtt megerősítették a birtokjogot 1550-ben, s ekkor derült fény arra, hogy a hűtlenséggel vádolt Wasoni Gergely özvegye, Benigna birtokait, Lajos királytól kapta meg adományként Werbőczy, s ezt toldotta meg János király Törtel birtokával. Buda 1541-ben történt török kézre kerülése után, a helység jelentős lélekszámú maradt. Az egri vár 1552-1554. évi számadásai szerint, 20 porta volt Törtelen. A helység a budai szandzsák pesti nahijéhez tartozott. A defterek bizonyosága szerint 1546-ban 67, 1559-ben 59, 1562-ben 50, 1580-ban 39, 1590-ben 37 családfőt regisztráltak.

Törtel pusztulása 1596 táján következett be, amikor -a tizenötéves háború idején, Vác 1594-ben történt visszavétele után - a Szolnok-Pest vonalán végigpusztító csapatok kényszerítették menekülésre a lakosságot. A lakosság - a hagyomány szerint -, hogy a falu harangja ne kerüljön a pogányok kezére, a falu melletti mocsárba süllyesztette azt. A török hódoltság korában lakatlan területté vált Törtel. Kettős, magyar-török birtokos uralma alá tartozott. 1649-ben Vadászi Pál füleki lovaskapitány kapta meg. A falu határát a ceglédiek és nagykőrösiek használták, nagyszámú jószágot, marhát, lovat, juhot tartottak ott. Nagykőrös mezővárosnak 68 polgára bérelt földet Törtelen, 1708-ban. A törökök kiűzése után, 1690-ben kun helységek között írták össze Törtelt. A kunszentmiklósiak birtokához tartozott. Bábonyért azonban elcserélték, Bábonyi Balogh Antal birtokába került, és így megszűnt kiváltságos terület része lenni, az 1745. évi jászkun redempció már nem vonatkozott rá. Kisnemesek települtek meg Törtelen, a falu lassan kezdett újranépesedni. Szükséges megjegyeznünk, hogy sem az 1710-es, sem az 1728-as, sem az úrbéri összeírás (1767 után) nem említi népességet a helységből. Legalábbis, a jobbágyok számáról nem történik említés. Egy 1748-as adat szerint oratóriumot szenteltek fel itt. Az 1754. évi, vármegyei nemesi összeírás Törtel helységben Balogh Márton, Istvánt és Sándort, valamint Fehér Józsefet említi. 1760-ban 5 taxafizetőt (mészáros, kocsmáros, takács, csizmadia) tüntettek fel. Az 1767. évi úrbéri felmérés során, a kilencpontos kérdőívre adott válaszokból csupán annyi derül ki, hogy Csörgő Sándor földesúr birtokában volt két üres házhely, a jobbágyok elköltözködtek. A jobbágy telekszervezet nem alakult ki, a helység nem volt felosztva házhelyek szerint, jobbágy telkekre, és mindezeknek megfelelően, a jobbágy birtokosokról sem rendelkezünk ismeretekkel. Az 1768-as úrbéri felelet utal arra, hogy jobbágyok is tartózkodtak a helységben, ám nem kötődtek, elvándoroltak. A XVIII. század végén a közbirtokosok közt található Balogh Károly és Mária, Fehér József, Csörgő Sándor, Meskó István, BerczaLi Mihály, Vida István és László, Marton Károly, Luka Imre, Tihanyi János. A XIX. század első felében további nevek bukkannak fel, így Tahy Károly és Kálmán, özv. Fejérváryné Csörgő Amália, Buday András, Liphay József és neje, Markos Mária. Nagykőrös mezőváros is szerzett földbirtokot Törtelen. E törekvésében ösztönözte az is, hogy a besnyői, nyilasi rész közvetlenül határos a helység határával. Egy Nagykőrösi illetőségű közbirtokos, Káldy János, még 1818-ban zálogba vette Tihanyi János törteli közbirtokos 219 birtokrészének 115-ét, amelyet 1836-ban a mezőváros vásárolt meg. Törtel határának 1845-ben történt tagosításakor, Nagykőrös birtokát 446 katasztrális hold nagyságúnak állapították meg. A kőrösi tanács ekkor haszonbérbe adta törteli földjét. A város 1854-ben újabb vásárlást eszközölt. Gróf Buttler Sándor ludasi birtokát (szomszédos Nagykőrössel) vásárolták meg (1974 kh). Ezt a földet Tahy Károlyné tartotta

eddig zálogban. Megjelentek a kőrösi földbirtokosok, így: ifj. Beretvás János, Inárcsi Farkas Ferenc, Vajkó Antal, s a Gubody, Jalsoviczky család. Rajtuk kívül Beothy Lajos, Eory Károly, Thurzó Ignác, Frecska Sándor, Somodi György, Politzer Mór s mások. Császári katonaság szállta meg, március 1-jéig állomásoztak itt. Az osztrákok elfogták Pálik István római katolikus plébánost, mivel hazafias feliratot rakott ki a templomban. A helység első pecsétje 1859-ből maradt fenn. Eszerint pusztai község státuszú volt Törtel. Az 1886. évi XXI. törvény, nagyközségi rangra emelte. Önálló jegyzőséggel rendelkezett. Az Abonyi járáshoz tartozott. 1891-től önálló posta és postai takarékpénztár működött a faluban. A község lakói közül 184-en estek el az 1. világháborúban. A Vörös Hadsereg 1944. november 3-án foglalta el a községet, román csapatok közreműködésével. A II. világháborúban, mintegy 120-150 törteli esett el. A szovjet csapatok bevonulását követően megalakult a helyi kommunista párt (elnöke Turi József). A Független Kisgazda Párt 1945 februárjában (elnöke Micsinai István), s ugyanekkor alakult meg a Szociáldemokrata Párt is (elnöke Horváth Alfréd). A hatalomátvétel után a kommunista párt (MDP) vált egyeduralgóvá, s jogutódja, az MSZMP 1990-ig volt a hatalom birtokosa.

Az 1990-es első demokratikus választáson a függetlenség, nem a pártoskodás volt meghatározó. Törtel a XVIII. században már faluvá szerveződött. Balla Antal 1796-ban készített térképén rendezett falu képe látszik. Szerkezetileg az orsós falvakkal mutatott rokonságot, ugyanis a központot tágas hosszanti térség alkotta, közepén a templommal, s a tér két szélén, szalagtelkeken sorakoztak a lakóházak. A település központja ma is szabályos elrendezésű, térhálós szerkezetű. A helység népessége fokozatosan gyarapodott, ami a település megszilárdulását is jelzi. 1826-ban már 165 házat számláltak (1930-ban 968-at), 1831-ben a lélekszám 1573 fő volt. A lakosság magyar, vallás szerint a többség római katolikus 1930-ban (89,3%), 9% volt a református, 28 fő evangélikus, és 19 izraelita vallású is volt. Törtel lakosságának megélhetése a mezőgazdaságból származott. Az 1910-es népesség-összeírás szerint, a kereső népesség 86,5%-a folytatott agrártevékenységet, míg a kézműipari foglalkoztatottság aránya 6,3% volt. Tulajdonképpen ez a foglalkoztatási szerkezet jellemezte a községet századunk közepéig (1941-ben 87,3%, 1949-ben 85,6%). A község határának művelésügyi megoszlása a következőképpen alakult az elmúlt évszázadban: A művelésügyi szerkezet változásában jelentős fordulat a XX. század elején következett be, amikor a legelő rovására a szántó aránya növekedett meg. A másik fordulat 1949 utánra tehető, amikor a nyársapáti részek Törtelhez csatolásával, ugrásszerűen emelkedett a szántó és a legelő területe egyaránt. A mezőgazdasági birtokszerkezet még századunk elején is őrizte, a korábbi évszázadra jellemző állapotot. Az 1935-ös birtokstatisztika szerint a 100 kh feletti birtokok aránya 1 % volt, s ok rendelkeztek a földterület 25%-a felett (a ceglédi illetőségű Pálinkás Ferenc 135, a nagykőrösi Beretvás János 395, V. Faragó Dénes 125, V. Faragó Balázs 119, Soós László 238, Jalsoviczky Sándor 190 kh felett rendelkezett). Az 50 és 100 kh kategóriában 1,2% birtokolt 10,3% területet, az 550 kh-as 32,1%, a föld 53,4%-át, az 1-5 kh-as kategória 35,8%-a, 1 0,3%-nyí földterületet. A földbirtokosok és birtokok megoszlása jelzi, hogy sokan a már említett kőrösi birtokvásárlások következtében, a szomszédos Nagykőrösről kerültek a törteli határba. Szántóföldi művelésre leginkább a határ északkeleti része - a falu környéki terület bizonyult alkalmasnak. Az 1768-as úrbéri felmérés során kiderült, hogy a szántókat három kalkatúrara (nyomásra) osztották birtokosaik. Az 1845-ben bekövetkezett tagosítás után a nyomásrendszer megszűnt. A gazdák négyes vetésforgóban művelték földjeiket (őszi, tavaszi kalászos, kukorica, ugar), a tagosítással lehetőség adódott a tanyás gazdálkodásra. A Törtelhez csatolt besnyői és nyilasi területen már a XVII. században kialakult a kötetlen, mezei kertés gazdálkodás. A tagosítással, a legelő feltörésével az állattenyésztés külterjes jellege is megváltozott. Galgóczy Károly a XIX. század közepén még számottevő marha, és mintegy 20 000 darab nagyságú juhállományt említ Törtelről. A tanyás

gazdálkodással a belterjesebb földművelés és intenzívebb állattenyésztés lehetőségei nyíltak meg (ezt ösztönözte a szántóföldi takarmány termesztés is). Kiemelkedő eredményeket ért el Politzer Mór, korszerű sertésenyésztéssel, Vajkó Antal pedig a szarvasmarha-állomány nemesítésén munkálkodott. A II. világháború után, a szovjet kolhozok mintájára kezdődött meg a szövetkezetesítés. Az Új Élet Tszcs 1949-ben, a Haladás 1951-ben, a Béketábor 1955. január 1-jén alakult meg (ezek az 1956-os forradalomkor megszűntek). Az Aranykalász Mgtasz megalakítására 1961-ben, a Rákóczi szövetkezet létrehozására 1960-ban került sor. A kettőből alakították 1975-ben a Dózsa Mgtasz-t. E néven, ma is működik a mezőgazdasági szövetkezet. A nagyüzemi gazdálkodás siker-ágazata volt a szarvasmarha és juhtenyésztés. A községben a kézműiparosok aránya viszonylag magasnak tekinthető (1910-ben 6%, 1941-ben 4%). A "szocialista" korban, a téeszésítéssel növekedett meg az elköltözők és ingázók aránya, akik a közeli Cegléden találtak elsősorban munkalehetőséget. Az 1990-es átalakulás után részben a téesz-melléküzemágakból alakult meg a Dél-Pest Megyei Mezőgazdasági Rt., a Pótkérék Kft. valamint az Ezüstkéz Kft. A kereskedelem is a szükségleteknek megfelelő foglalkoztatást igényelt (1941-ben 2,4%).

Napjainkig a Dél-Pest Megyei ÁFÉSZ keretében működik a kereskedelem. A helységben évi négy alkalommal tartanak nagyobb vásárokat, a hetivásárok mellett. Érdekességként említhető, hogy 1926-ban nyílt meg a Cegléd-Vezseny közti kisvasút, így a közlekedésben is munkát találhattak a törteliek (1941-ben 14 fő). A XIX. század elején már működött római katolikus elemi iskola, a század végén Ludas-ban és Besnyőben említettek 1-1 tanerős népiskolát, a községben pedig református iskolát hoztak létre. Művelődéstörténeli érdekességként szükséges megemlíteni, hogy Fegyverneki és Felsőpenczi Vida László közbirtokos itt született, 1770. május 16-án, és itt is halt meg, 1831. december 6-án. Pest vármegye táblabírája, járási szolgabíró volt, aki nagy műveltséggel rendelkezett, pártfogolta a magyar színészetet (1809-1811 között az első magyar pesti színtársulat intendánsa volt). Színműírással is próbálkozott, s fordított. A kor jeles emberei közül Kazinczy Ferencet látta vendégül törteli kúriájában, aki verset írt hozzá. Vida László intézője volt 1817-1821 között Déry István, aki kora neves színésze és színműírója volt (s férje Széppataki Rózának, a reformkor kitűnő színésznőjének, aki naplójában méltatja Vida László személyiségét). Törtelen lakott, és itt temették el Helmeccy Mihályt (1788-1856), aki a magyar irodalmi közéletben jeleskedett, műfordítással, nyelvújítással is foglalkozott, szerkesztője volt az 1848-ban megszűnt Jelenkor c. Lapnak. Rideg Sándor író itt született 1893. február 12-én.

b.) Régészeti örökség

A régészeti hatástanulmány különállóan az örökségvédelmi hatástanulmányhoz mellékelve.

A régészeti hatástanulmányt 2013. évben Vágner Zsolt régész készítette.

Olyan nagyléptékű fejlesztést mely új beépítésre szánt terület kijelölésével járna az új (felülvizsgált) településrendezési terv nem tartalmaz. A településrendezési terv figyelembe veszi az örökségi értékek védelmét.

6.) Természet, táj, tájhasználat- településhálózat és településszerkezeti összefüggések

A város teljes igazgatási területe 5819 ha 6619 m², melyből a belterület 516 ha 526 m².

Törtel a Pilis – Alpár –homokhát kistáj területén helyezkedik el. A kistáj Bács – Kiskun, Pest és Jász – Nagykun – Szolnok megye területén helyezkedik el.

Éghajlatilag átmenet a mérsékelt meleg és meleg, száraz jelleg között, kifejezetten erős vízhiánnyal.

A felszint tagoló szélesebb völgyek laposai homokos, iszapos üledékekkel kitöltött ártéri síkok, jobbára réti, kisebb részben réti öntés és lápos réti talajokkal. Ezeken sok a rét és legelő, még több az ártéri ligeterdő.

A kistáj túlnyomó részét azonban futóhomokos hordalékkúp – síkság jellegének megfelelően kötött homokos, mozaikosan homokpuszta-területtel, nyáras – borókás és homoki tölgyeserdőkkel tagolt kultursztyep jellemzi.

A talajtakaró leginkább humuszos homok, ami kisebb foltokban futóhomokos és csernozjomos homoktalajokkal váltakozik. Ahol a lösz is jelen van, kevés réti csernozjomot és mélyben sós réti csernozjomot is találunk. A szántó a homokos térszínnek csak alig a felét foglalja el, de sok a gyümölcsös, szőlő és az erdő, ami részben maradvány, részben telepített jellegű. A futóhomokos felszínnek homokpuszta-területei mint rét – legelő hasznosulnak. A völgyekben és buckavonulatok közeiben sztyepesedő réti szolonyeceteket és szolonyeces réti talajokat is találunk, melyek ugyancsak rétek és legelők.

A község a Duna-Tisza közti homokos hátság észak-keleti peremén helyezkedik el. A hátság innen kezd lejtetni a Zagyva medencéje – a Jászság – felé.

A település a Duna – Tisza közti síkon, az Eurázsiai sztyeppe nyugati határán tipikusan alföldi tájban található.

Átlagos tengerszint feletti magasság 95-100 m között van. Legmagasabb pontja 102 m, legalacsonyabb 93 m. Besnyő, Nyilas és Ludas határrészek felszíne egyenetlen, szélhordta homok hátakkal. Régi térképeken több halom neve olvasható. A határról készített legrégebb, 1780. körüli térképen jelzett halom nevek: Asszonyhalom, Nagyhalom, Látóhalom, Mankós halom, Czirle halom, Mákkalom, Erzsókkalom, Székkalom, Fekete halom, Mantova halom. Czakó halom.

Törtel a Tisza vízgyűjtő területének része. Jelentős folyó- vagy állóvíz nincs. A határt középen a nyugattól keletre folyó Gerje csatorna szeli át, délen Ludas felől a Kőrösi ér, északon Abony felé a Perje csatorna érinti. A határt szélteben, hosszában behálózzák a belvizet levezető csatornák.

A táj szerkezetét meghatározó vonalas elemek közül a Gerje csatorna, a Perje csatorna, illetve a Kőrösi ér érinti. Mesterséges elemek közül a közutak szabdalják a tájat. A tájhasználatot jelentősen befolyásolja a tervezett M8 gyorsforgalmi út - melynek nyomvonala tájékoztató jelleggel szerepel a településszerkezeti terven. A nyomvonalra külön régészeti terepbejárás és felmérés készült - mely jelen településrendezési tervnek nem tárgya.

Törtel község Pest megye Ceglédi kistérségének keleti részén, a Cegléd-Vezseny és Nagykőrös-Abony közötti országos mellékutak kereszteződésénél fekszik. Területét Cegléd város, Abony város, Kőröstetétlen, Jászkarajenő, Kocsér községek, Nagykőrös város és

Nyársapát község határolják. Távolsága Budapesttől 87 km, Ceglédttől 12 km, Abonytól 10 km és Nagykőröستől 14,5 km. A településnek közvetlen vasúti kapcsolata nincs.

A tájhasználatot jelentősen megváltoztató, befolyásoló tervezett beruházások a település külterületén a következők:

- Tervezett megújuló energiahasznosítási (napelempark) területek külterületen
- Tervezett különleges tófürdő terület a külterületen a belterülettől délre, a meglévő termálvízkuhoz közeli területen.
- Hosszútávon az M8 gyorsforgalmi út
- Külterületi regionális jelentőségű kerékpárutak
- A volt hulladéklerakó rekultiválást követető véderdővé minősítése
- Hosszútávon a település déli-délkeleti részén erdősisítés tervezett

A NATURA 2000 területeken elsőrendű cél a terület ökológiai egyensúlyának fenntartása, a természeti és természetközeli helyek védett állat, és növényvilágának fenntartása, a természetesen kialakult állapot megőrzése.

Szétszórta a külterület több részén lévő gyepek és szikes tavak területei az ökológiai folyosó (magterület) részei, továbbá az egyéb gyepek és természetközeli területek és a Gerje főcsatorna és a Nyilas összekötő - csatorna mentén lévő területek az ökológiai (zöld) folyosó részei.

Törtel külterületén több régészeti lelőhely található, melyekkel is részletesen a régészeti fejezet foglalkozik.

A település szerkezetét külön munkarész tartalmazza.

A településrendezési terv felülvizsgálata során az alábbi fejlesztések lettek kijelölve (ezen fejlesztések egy része a hatályos településrendezési eszközökben is szerepel):

Változó besorolású (az előző szabályozás szerint beépítésre nem szánt) területek az alábbiak:

- kertes mezőgazdasági területből, különleges tófürdőterület
- általános mezőgazdasági területből, kereskedelmi, szolgáltató gazdasági terület
- erdő területből, kereskedelmi, szolgáltató gazdasági terület (Törtelmix Kft telephelye)
- különleges bányaterületből, falusias lakóterület

Változó besorolású (kategóriájukon belül átminősülő) területek:

- kertes mezőgazdasági területből, különleges beépítésre nem szánt megújuló energiahasznosítási terület

- különleges beépítésre nem szánt hulladéklerakó területből, különleges beépítésre nem szánt megújuló energiahasznosítási terület
- különleges állattartó területből, ipari, gazdasági terület
- általános mezőgazdasági területből, zöldterület
- zöldterületből, vízgazdálkodási terület
- kisvárosias és falusias lakóterületből, településközpont vegyes terület
- általános mezőgazdasági területből, vízgazdálkodási terület
- általános mezőgazdasági területből, gazdasági erdőterület

Változó besorolású (az előző szabályozás szerint beépítésre szánt) területek:

- falusias lakóterületből, vízgazdálkodási terület (záportározó, jóléti tó)
- különleges turisztikai területből, általános mezőgazdasági terület

c.) Településkép és utcakép

A településkép meghatározó elemei a római katolikus templom, a református templom, a Szent István Király Általános Iskola és a polgármesteri hivatal és malom épülete, amely ma művelődési ház. A mai településkép meghatározó elemei a templomok mellett a közintézmények, melyek az elmúlt évtizedekben épültek.

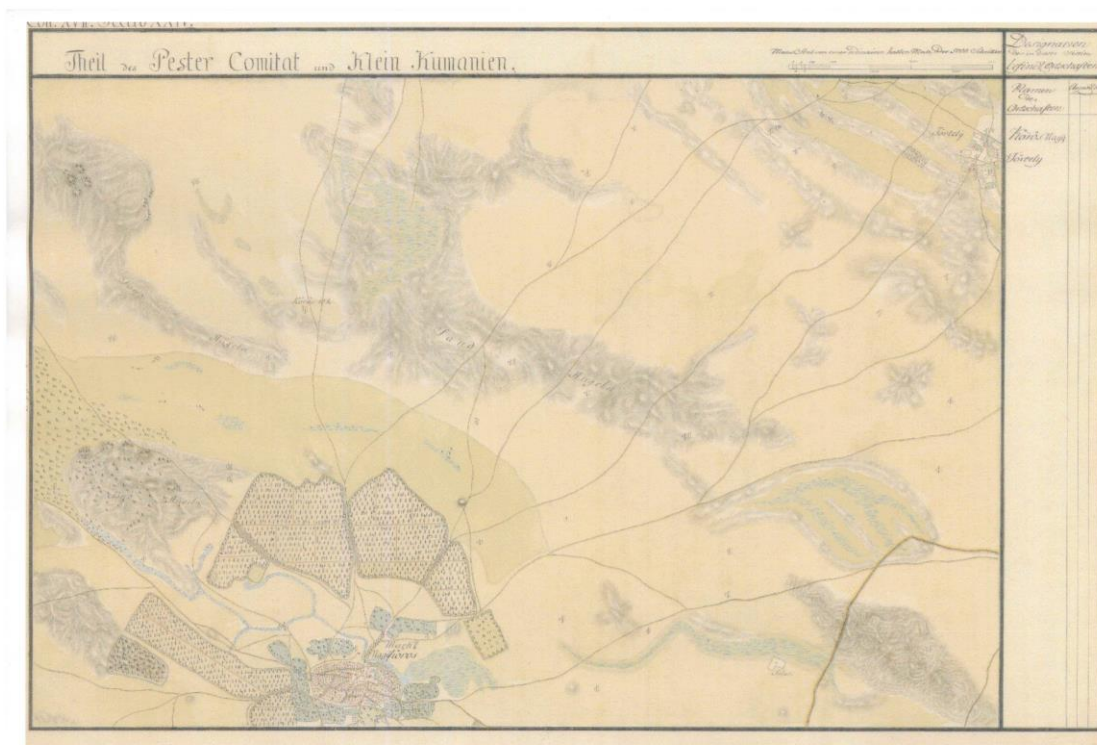
A település központi részén túl a lakóutcákban családiházak beépítést találunk utcafásítással. A településkép meghatározó elemei a zöldfelületek, melyek közül a díszpark az általános iskola és a polgármesteri hivatal előtt található, továbbá jelentős zöldfelület a Millennium park.

d.) Településszerkezet és területhasználat

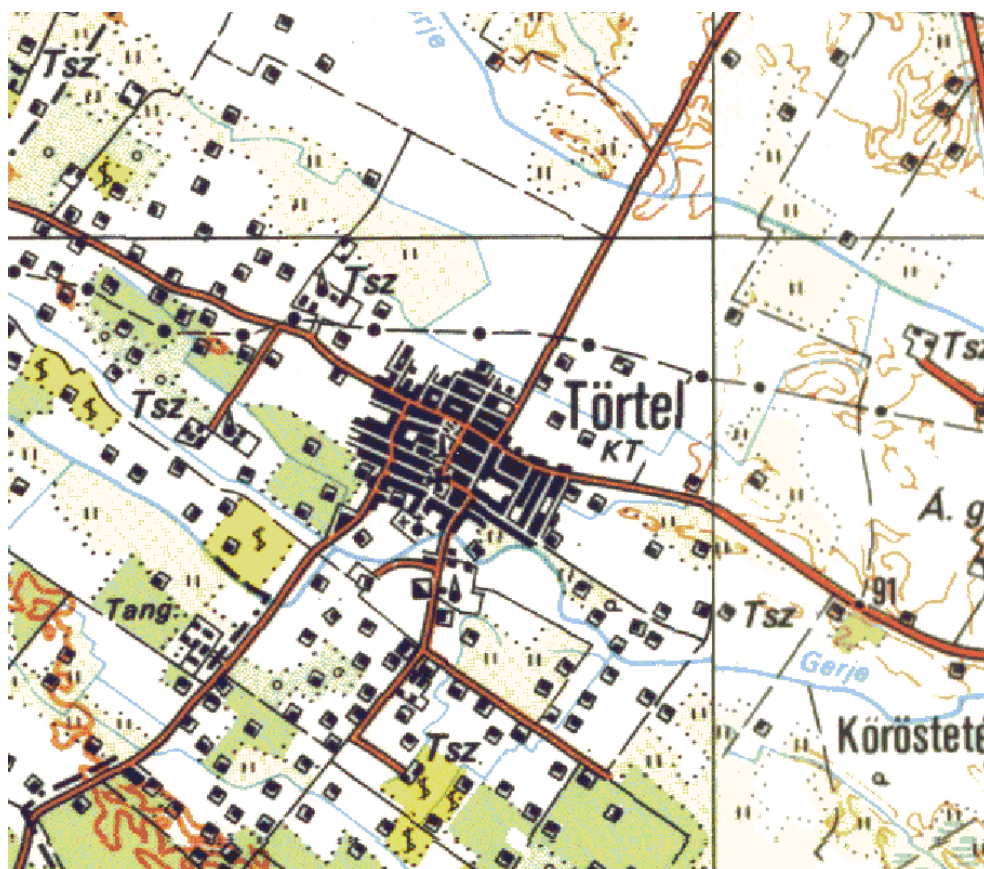
Törtel a XVIII. században már faluvá szerveződött. Balla Antal 1796-ban készített térképén rendezett falu képe látszik.

Szerkezetileg az orsós falvakkal mutatott rokonságot, ugyanis a központot tágas hosszanti térség alkotta, közepén a templommal, s a tér két szélén, szalagtelkeken sorakoztak a lakóházak. A település központja ma is szabályos elrendeződésű, térhálós szerkezetű.

Törtel község I. katonai felmérésének térképe

A településre és környezetére jellemző a kiterjedt tanyavilág.

Törtel község II. katonai felmérésének térképe

A község mai területe, a belterületen kívül 11 dűlőre van beosztva. Ezekről néhány adatot érdemes megemlíteni.

- A belterület mai formájában többszöri rendezéssel alakult ki a török hódoltság előtt a mai helyétől délre, a magasabb területeken helyezkedett el a település. A község a mai helyén az 1740. utáni betelepítéskor alakult ki. A legutóbbi félévszázadig nem volt teljesen zárt település. Az 1880. évi kataszteri térképen a mai Vöröshadsereg úttól északra eső rész „Szőlők” néven külterületnek számított. Ma ennek emlékét egy kis utca neve őrzi. Legutóbb 1973. évben csatoltak nagyobb területet a belterülethez.
- Bubos dűlő a falutól északra fekszik. Az 1880 évi kat. térképen mankóshalom dűlő része.
- A területén emelkedő Bubos halom az 1780-as térképen nem szerepel.
- Mankós dűlő a falutól északra terül el. Az 1780. évi térkép nem jelöli ezt a dűlőt. Déli részén jelölt Mankóshalom ma nem létezik. Az 1880. évi térkép Mankóshalom dűlőnek nevezi.
- Nádas dűlő régi név, a falutól északkeletre fekszik. Az 1780. évi térkép már jelöli. Nagyobb része Abonyhoz tartozik.
- Vízjárás dűlő a falutól északkeletre, keletre terül el. Kisebb része tartozik Törtelhez. Az 1780-as térkép már ezen a néven jelzi.

- Kákás dűlő a falutól keletre helyezkedik el. Az 1780-as térkép e helyen egy nagyobb tavat – Fehér tó – és egy nagy szikes, mocsaras területet – Nagy szék – jelez. Az 1880. évi kataszteri térképen Kákástó dűlő néven van bejegyezve. Az 1913. évi helységnévtár Fehértói dűlő néven, mint a község külterületét jelzi. Ma is gyakran használják a Fehértói dűlő elnevezést.

Törtel község jelenlegi szerkezete

- Ernyő dűlő a falutól délre fekszik. Az 1880-as kat. térképen jelölik e néven. Az 1780-as térképen, e helyen egy nagy községi legelőt jeleztek Göböljárás és Gulyajárás néven. A mai név eredetére nem találtam adatokat.
- Czakó dűlő a falutól délkeletre elterülő kis dűlő. Régi dűlő név. Itt emelkedik a népvándorlás korabeli leletéről híres Czakó halom.
- Ludas dűlő a határ déli része. Átterjed Kocsér és Nyársapát területére is. Régi területnév, az 1780. évi térkép is ezen a néven jelzi.
- Újosztály dűlő a falutól délre, a Nagykőrösi út keleti oldalán fekszik. Ez a dűlőnév az 1835. évi egyházközségi jelentésben szerepel először. Az 1780-as térkép legelőnek jelzi e területet. Helyi hagyomány szerint az 1845-ben befejezett parcellázáskor e területen sokan kaptak parcellát. Ez új osztás volt, erről kapta nevét. Új osztás, Újosztály. Ezt erősíti meg Galgóczy Károly monográfiájában, ahol ezt írja: „Az új osztások különösen a Czibaki út/ma Kocséri út/ vonalában történtek.”¹¹

- Besnyő dűlő a községtől északnyugatra eső terület. 1950-ben csatolták Törtelhez Nagykőröstől. Régi név. Területén több értékes honfoglalás kori leletet találtak. Helyén a török hódoltság előtt település volt. Neve az ide telepített besnyőktől származik.¹²
- Nyilas dűlő a falu nyugati határrésze. Szintén Nagykőröstől csatolták Törtelhez 1950-ben. Területének egy része átnyúlik Nyársapát határába is. Régi területnév, őskori leletekre bukkantak területén.

e.) Településkarakter: telekszerkezet és telekhasználat, beépítési mód és épülettípusok

A telekszerkezetre jellemző, hogy az egyenes utcák mentén szabályos alakú telkek alakultak ki. A telekhasználatra jellemző, hogy a legutóbb épült házaknál jellemzően díszkertet alakítanak ki, míg a nagy telekméretű falusias lakóterületen gazdálkodásra is használják a telket, valamint jellemzően állattartás is megfigyelhető leginkább a település peremterületén lévő telkeken. Az utcára merőleges gerincű házak mellett a 70-es évek sátoztetős házai, továbbá a 80-as, 90-es évek tetőtérbeépítéses házai a jellemzőek. Az újonnan épül, illetve bővítéssel, átalakítással felújított épületek jellemzően földszintesek, elterülők, alacsonyabb tető hajlásszögűek. A lakótelkeken oldalhatáron álló beépítés figyelhető meg és a falusias lakóterületeken a főépület mögött a oldalhatáron álló beépítéssel gazdasági épületek találhatók. A település lakótelkeinél jellemző, hogy a közterülettel határos és többi oldalhatáron is kerítést építenek.

f.) Védettségek: régészeti és műemléki, területi és egyedi

A régészeti lelőhelyekkel, régészeti örökséggel külön régészeti munkarész foglalkozik. A településen országos műemléki védelem alatt áll:

Római katolikus templom

1803-ban a vallási alap segítségével épül az új templom, 1807-ben a plébánia. A jelenlegi templom főhajójának falait a régi templom anyagából építették. A munkálatok 1832-ben kezdődtek, és a templomot 1837-ben szentelték fel. A templom klasszicista stílusban épült, erre utal többek között az ajtó feletti díszítés, a főoltár, valamint a régi szószék.

g.) Az örökségi értékek elemzése

Törtel Község Önkormányzata a településrendezési terv készítésekor, annak keretein belül számba vette, és feltérképezte mindazokat a helyi jelentőségű természeti, művi, településszerkezeti értékeket, melyek a település kialakulásával kapcsolatosak, melyekhez történelmi esemény kötődik, melyek a település életében meghatározóak, vagy az identitás, hovatartozás emlékei, jelképei. Fenti emlékekkel a helyi értékvédelmi vizsgálat részletesen foglalkozik.

A településrendezési terv helyi értékvédelmi vizsgálatára alapozva az alábbi helyi értékek helyi védelemre tervezettek:

A település jóváhagyta a településképi arculati kézikönyvet és a településképi rendeletet, mely a település helyi értékeire vonatkozó előírásokat tartalmaz.

- Szent István király általános iskola

➤ Orvos lakás

➤ Tanyaszínház

➤ Malom

➤ Jansoviczky kúria

A településképi rendelet az alábbi értékeket helyezte védelem alá:

- Szent István király általános iskola
- volt Malom (Művelődési ház és könyvtár)

h.) Területhasználat és területi állapot a kulturális örökség összefüggésrendszerében

A belterületen a területhasználat jellemzően intézményi és lakó. A védelemre tervezett művi alkotások elsősorban intézményi, illetve lakó funkciójú környezetben találhatók. A településrendezési terv olyan beavatkozást nem irányoz elő, amelyek a helyi védelemre tervezett épületeket, illetve azok környezetét befolyásolnák, a kialakult települési arculatot befolyásolnák. A településrendezési terv szerkezeti átalakítást, és olyan beavatkozást, amely a kialakult utcavezetést, létrejött térfalakat, épület elhelyezéseket, és telekstruktúrát átalakítaná nem tervez. A településen az utca vonalvezetések változatlanok maradnak.

A külterületen lévő ökológiai folyosót, magterületet és a Natura 2000 területeket a településrendezési terv jelöli, a természetvédelem érdekeit a terv figyelembe vette, és minden változtatási szándéknál a természeti állapot megőrzése elsőrendű feladat.

3. VÁLTOZTATÁSI SZÁNDÉKOK

a.) Településhálózati és tájhasználati változás

A tervezett változások sem a településhálózatban, sem Törtel településhálózati szerepében, sem a már kialakult, hagyományos tájhasználatban nem okoznak káros változást. A tervezett M8 gyorsforgalmi út, mely a településhálózatra és a közlekedési kapcsolatokra hatással lesz jelen településrendezési tervnek csak szerkezeti terv szinten tárgya- annak szabályozása és környezeti hatásának vizsgálata településrendezési terv módosítás tárgya lesz. A tervezett belterületi fejlesztések figyelembe vették a település kialakult utcaszerkezetét, ahhoz szervesen kapcsolódnak. A helyi művi értékvédelemre szánt alkotások, épületek környezetében a terv olyan változtatást nem irányoz elő, amely fenti alkotások létét, funkcióját veszélyeztetné.

A tervezett külterületi fejlesztések a meglévő vonalas infrastruktúrák mellé tervezettek és figyelembe vették a tájhasználatot. A fejlesztéseknél figyelembevételre került a már meglévő telepek fejlesztése.

A terv előtérbe helyezte a természetvédelem érdekeit, melyet minden változtatási szándéknál figyelembe vett.

b.) Településszerkezeti, területhasználati és beépítettségi változás

A településszerkezeti terv a tervezési területeken olyan módosítást nem tartalmaz, amely a település szerkezetében lényegi változást okoznának, a tervezett új területfelhasználások szervesen illeszkednek a kialakult településszerkezethez, és figyelembe veszik a környező már meglévő területhasználatokat, azok védelmét szem előtt tartják, és azokhoz illeszkednek. A terv készítése során a kialakult beépítettség, a jellemző beépítési forma figyelembe lett véve, és be lett építve a helyi építési szabályzatba és a szabályozási tervbe.

c.) Infrastrukturális változás

Közlekedési infrastruktúra területén változás a tervezett M8 gyorsforgalmi út, mely csak szerkezeti tervi szinten szerepel a településrendezési tervben, így ennek környezetre gyakorolt hatásával nem foglalkozik a terv, majd az M8 gyorsforgalmi út szabályozása miatti későbbi tervmódosításnál veszik azt figyelembe.

A magasabbrendű tervekben szereplő tervezett regionális kerékpárút hálózat Abony - Köröstenetén viszonylatában tervezett a meglévő országos mellékút mellett.

Fenti tervezett kerékpárutak a természetjáró turizmus számára teremtenek lehetőséget kerékpáros túrák szervezésére, valamint a helyi kerékpáros közlekedést is kedvezően érintenék.

d.) Népeség, életmód, társadalom, kultúra változása

A településrendezési tervben szereplő területfelhasználási, és egyéb változtatási szándékok nem irányulnak fenti tényezők megváltoztatására, inkább kedvezően hatnak e folyamatokra.

A hosszútávú népesedéspolitikai célkitűzésekre, a pozitív társadalmi folyamatokra figyelemmel lett a lakóterület fejlesztés a jelenleg be nem épített lakóterületek beépítésével, új lakóterület kijelölése nélkül előirányozva. A foglalkoztatási nehézségek felszámolásának segítésére, a foglalkoztatási szerkezet átalakulása miatt gazdasági területeket jelöl a szerkezeti terv, melyek a tervezett logisztikai kapcsolatokra épülnek. A külterületi korábbi fúrások eredményeként meglévő termálvíz gazdasági hasznosítását is előirányozza a terv gazdasági terület kijelölésével.

Idegenforgalmi jellegű fejlesztésre ad lehetőséget a különleges terület, amely a termálvíz hasznosítását is magába foglalná. Az idegenforgalmi jellegű fejlesztés lehetőséget ad a turisztika megteremtésére, amely által a társadalmi-kulturális összetétel sokszínűbbé válik.

4. HATÁSELEMZÉS

a.) Történeti településhálózati következmények

A településrendezési terv olyan nagymértékű beavatkozást nem tervez, mely a történelem folyamán kialakult településhálózatot veszélyeztetné, arra hatást gyakorolna.

b.) Természeti, táji hatások

A településrendezési tervnek a külterületre vonatkozóan káros természeti-táji hatása nincs.

A tervezésnél figyelembe lett véve az ökológiai folyosó és a Natura 2000 települést érintő területe, továbbá a külterület nem természetvédelmi területein a termőföld védelme, és a termőfölddel való takarékos gazdálkodás elve.

c.) Településkép feltárulásának változásai

A közúti hálózat nyomvonalában az igazgatási területet érintően változás nem történik, így a településsziluet változatlan marad. A településszerkezeti terv olyan beavatkozást nem irányoz elő, mely a településképet gyökeresen megváltoztatná.

A településkép más irányú feltárulása a tervezett M8 gyorsforgalmi út megvalósulása után következik be, mely gyorsforgalmi út szabályozása nem része jelen településrendezési tervnek.

d.) Régészeti emlékek feltárhatóságának, megmaradásának, bemutathatóságának vagy pusztulásának lehetőségei

A településrendezési tervben jelölt területfelhasználási változások, fejlesztési területek a régészeti emlékek létét nem veszélyeztetik, feltárhatóságukat, illetve bemutathatóságukat nem befolyásolják.

Az örökségvédelmi hatástanulmány részeként 2013-ban helyszíni terepbejáráson alapuló régészeti hatástanulmány készült. A terepbejárás a fejlesztéssel érintett területeket érintette, melynek eredményeként egyes tervezett fejlesztések törlésre kerültek, illetve méretük csökkent, vagy térbelileg a fejlesztésre kijelölt résztől távolabb lettek kijelölve. A településrendezési tervben szereplő fejlesztések tehát régészeti szempontból vizsgálva voltak.

e.) Történeti térbeli rendszerek alakulása

A településrendezési terv által tervezett változások nem érik el azt a léptéket, amely a történeti, térbeli rendszerek alakulását veszélyeztetné, azokra hatna.

f.) Műemléki együttesek, műemlékek jelentőségének alakulása

A településen egy műemlék épület található. Jelentősége valószínűleg az idővel növekszik, melyre elsősorban az idegenforgalom lehet hatással. A műemlék templom egykori, mai és jövőbeli funkciója is templom .

g.) Műemlékek fenntarthatóságának, megújulásának gazdasági esélyei

A műemlék templom egyházi tulajdonban van. Felújítása pályázatok révén, vagy adományokból biztosítható.

h.) Településkarakter változásainak hatásai

A tervezett változások nyomán a településkarakter nem fog lényegesen változni, és a tervnek nem is ez a célja, hanem a még fellelhető falusi karakter megőrzése, és megakadályozása a település negatív irányú átalakulásának.

i.) Környezeti terhelések és az épített örökség műszaki állapotának összefüggései

A potenciálisan veszélyesnek tekinthető vállalkozások, gazdasági területek Törtel közigazgatási területén nem tervezettek.

j.) Folyamatok iránya, visszafordíthatósága

Az eddig leírtakra hivatkozva a tervezett településszerkezeti, területfelhasználási változások eredményei nem gyakorolnak olyan káros hatást a környezetre, amelyekkel kapcsolatban reálisan lehetne számolni a visszafordítás igényével.

k.) Károrenyhítés lehetősége, költsége, illetve ellentételezésének lehetőségei

Negatív hatások hiánya miatt ilyen károkkal, illetve ellentételezésükkel nem kell számolni.

5. ÖSSZEFOGLALÁS

Törtel Község településrendezési terve olyan tervezett beavatkozást nem tartalmaz, nem irányoz elő, amely a helyi védelemre szánt létesítményeket károsan befolyásolná.

A terv – az Önkormányzattal egyeztetve- a helyi értékvédelmi vizsgálatra alapozva figyelembe veszi a helyi értékeket, azok helyére vagy közvetlen környezetére építési tevékenységet nem enged.

A terv és a tervi beavatkozások a természetvédelem érdekeit figyelembe veszik, azok elsődlegességét biztosítják.

Javasoljuk a helyi értékvédelmi vizsgálatban szereplő, helyi védelemre tervezett épületek és műalkotások, valamint természeti értékek további megőrzését, fenntartását, és helyi értékvédelmi rendelet megalkotását.

6. NYILATKOZAT

A településrendezési tervben foglaltak megfelelnek az örökségvédelmi jogszabályi előírásoknak.

Szolnok, 2013. október hó

Kiszelovics Ildikó
TT – 1- 16 – 0238
vezető településtervező

Kiegészítés:

Szolnok, 2020. április hó

Kiszelovics Ildikó
TT – 1- 16 – 0238
vezető településtervező